

Karl Marx
(1818-1883)

Essee, C2.2

6. 10. 2003

Maiju Virtanen (011857543)

Kuka oli Karl Marx?

Karl Marx oli Preussilaisen, protestantiksi kääntyneen juutalaisen lakimiehen poika. Hän syntyi Trierissä Reinin maakunnassa vuonna 1818. Marx ehti 65-vuotisen elämänsä aikana asua monessa eri maassa ja paeta levottomalle 1800-luvulle tyypillistä sensuuria ja poliittisten ajattelijoiden ja heidän ajatustensa tukahduttamista. Marx on kiistelty hahmo, jonka elämä on eri aikoina ja eri paikoissa leimattu mitä erilaisimmilla tavoilla. Vallanhaluiset opetuslapset ovat kohottaneet hänet jumalakseen, hänen kriitikonsa pitäneet häntä paholaisena ja muut kaikkena siltä väliltä. Francis Wheen kuvaa Marxia näin: ”preussilainen emigrantti, josta kehkeytyi keskiluokkainen englantilainen herrasmies; kiivas agitaattori, joka vietti suuren osan aikuisikänsä British Museumin oppineessa hiljaisuudessa; seurallinen isäntä, joka riitaantui lähes kaikkien ystäviensä kanssa; uskollinen perheenpää, joka saattoi sisäkkönsä raskaaksi; vakava filosofi, joka rakasti vitsailua, ryypäämistä ja sikarinpolttoa” (Wheen 2000, takakansi). Karl Marx oli siis hyvin ristiriitainen persoonallisuus.

Marx opiskeli sekä Bonnin, Berliinin että Jenan yliopistoissa. Sekä yliopiston vaihtamisia että Marxin elämän myöhempiäkin muuttamisia näyttää aina leimanneen suotuisamman ilmapiirin etsiminen. Berliiniin Marxia vetivät muut samanhenkiset eli vasemmistohegeliläiset ja heidän ajatuksensa. Jenan yliopistoon Marx vaihtoi, koska siellä hän sai paremmin hyväksytyksi väitöskirjansa. 1840-luku oli Euroopan suurissa kaupungeissa yhteiskunnallisten levottomuuksien aikaa. Sanan- ja teonvapaudet olivat Preussissakin hyvin rajoitettuja. Vaikka Marx olisikin halunnut akateemiselle uralle väitöskirjansa jälkeen, se ei ollut mahdollista hänen radikaalien ajatustensa ja juutalaisen syntyperänsä vuoksi. Nuori Marx elätti itsensä kirjoittelemalla lehtiin, mm. Rheinische Zeitungiin. Gronow pitää tuon ajan Marxia lähinnä radikaalina demokraattina, joka vaati yleistä äänioikeutta ja uskonnon vapautta. Sensuuri lakkautti Rheinische Zeitungin vuonna 1843 ja Marx lähti etsimään suopeampaa ajatuksilleen suopeampaa ympäristö Pariisista.

Pariisissa ollessaan Marx tapasi Friedrich Engelsin (1820-1895) ja tutustui englantilaiseen poliittiseen taloustieteeseen. Marx ja Engels liittyivät kommunistiseen puolueeseen ja kirjoittivat yhdessä Kommunistisen manifestin Euroopan hulluna vuotena 1848. Marx karkotettiin kuitenkin jo ennen sitä Ranskasta Belgiaan, mutta levottoman liikehdinnän levittyä sinnekin, Marxin oli siirryttävä jälleen

Ranskaan ja sieltä Englantiin. Loppuelämänsä Marx asui perheensä kanssa Lontoossa köyhissä ja vaatimattomissa oloissa. Marx oli solminut avioliiton vuonna 1843 Jenny von Westphalenin kanssa. Juuri Lontoossa asuessaan Marx kirjoitti pääteoksensa Pääoman monet eri luonnokset.

Karl Marx kuoli 17.3. 1883. Hautajaisissa oli vain yksitoista henkeä. Kuitenkin Marxin ystävä Friedrich Engels ennusti, että Marxin nimi ja hänen työnsä tulisivat säilymään ihmisten mielissä aikojen loppuun saakka. Kuten Aarne Lahtinen totesi Wheenin kirjan alkusanoissa: silloin sitä ei kukaan uskonut, mutta Engels tuli olemaan oikeassa. ” Karl Marx jätti meille perinnöksi 1900-lukumme tapahtumat, Stalinin, Maon, Che Guevaran ja Castron...kun hänen kuolemastaan oli kulunut tasan sata vuotta, puolta maapalloa hallitsivat Marxia mestarina ja johtotähtenään pitäneet poliittiset johtajat” (Wheen 2000, 13).

Marxin tuotanto ja sen ongelmallisuus

Marxin kirjoituksilla on ollut maailmanhistorian kannalta valtaisa merkitys. Marx on vaikuttanut niin yhteiskunnallisten liikkeiden kuin valtioidenkin kehitykseen. Marxilla on perusteltu sekä puolesta että vastaan mitä moninaisimpia asioita ja monesti hänet on ymmärretty väärin, tahallaan tai tahattomasti. Marxin tuotantoon ja hänen ymmärtämiseensä on siis liittynyt suuria ongelmia.

Ensimmäinen ongelma on se, että Marxin teksteistä julkaistiin hyvin pieni osa hänen elinaikanaan. Marxin koko tuotanto on ollut mahdollista lukea vasta toisen maailmansodan (1939-1945) jälkeen. Myös työväenliike tunsi Marxia hyvin vähän nostaessaan hänet suureksi ideologiseksi isäkseen ja teoretikokseen. Marxia on myös tahallaan ymmärretty väärin, sillä kysymyksessä on saattanut olla kokonaisen valtion muotoutuminen tai kohtalo. Näin kävi esimerkiksi Neuvostoliitossa, jossa marxismi-leninismi oli virallinen aate ja sen tulkinta valtiollinen asia, kuten Gronow toteaa.

Toinen Marxin tuotantoon liittyvä ongelma on se, että suuren osan hänen tuotannostaan viimeisteli julkaisukuntoon Friedrich Engels. Engelsin kädenjäljen ja ajatusten uskotaan olevan näkyvillä myös näissä Marxin teoksissa. Teoksissa on useita kohtia, joissa voidaan syystä epäillä, olisiko Marx oikeasti ajatellut niin. Marxin ja Engelsin on usein nähty olevan saumattomasti samaa mieltä ja työskennelleen

tiivissä yhteistyössä. Muun muassa neuvostomarxismi sulautti Marxin ja Engelsin ajatuksen yhteen ristiriidattomaksi kokonaisuudeksi. Tosi asia on, että Marx ja Engels julkaisivat yhdessä käytännössä vain yhden teoksen, Kommunistisen puolueen manifestin. Marx ja Engels kyllä pitivät yhteyttä toisiinsa sen jälkeenkin, kun Marx muutti Englantiin, sillä Engels asui Manchesterissä. Toisin kuin Marx, Engels kävi kokopäivätyössä ja aloitti kirjoittamaan laajemmassa mittakaavassa vasta eläkkeelle jäätyään. Engels kirjoitti mm. teokset Perheen, yksityisomistuksen ja valtion alkuperä ja Luonnon dialektiikka. Gronowin mukaan Neuvostoliiton marxismi-leninismi pohjautui juuri Engelsin myöhäistuotantoon ja valikoivasti Marxin tuotantoon.

Marxin koko tuotanto oli siis julkaistu ja luettavissa vasta toisen maailmansodan jälkeen. 1970-luvulla syntyi Länsi-Euroopassa ensimmäistä kertaa laaja, akateeminen Marx-tutkimus. Tällöin tutkimus oli myös ensimmäistä kertaa riippumaton sekä työväenliikkeestä että sosialistisista maista. Ensimmäistä kertaa oli mahdollista muodostaa puolueeton, koko tuotannon pohjalta luotu kuva Marxin ajatuksista. Suurin asia, jonka tämä yliopistovasemmistolainen Marx-tutkimus sai aikaan oli Marxin tuotannon jakaminen kolmeen vaiheeseen; nuoreen Marxiin, Marxin keskituotantoon ja kypsään Marxiin. Nämä Marxin kolme tuotannon vaihetta erottuvat sisällöllisesti selvästi toisistaan. Nuori Marx arvosteli Hegeliä ja loi ajatuksen ihmisen vieraantumisen. Marxin keskituotantoa leimaa hänen yhteistyönsä Engelsin kanssa ja ajatustyö kohti kypsän Marxin pääteosta, Pääomaa, jonka Marx itsekin otsikoi alaotsikolla Poliittisen taloustieteen kritiikki.

Nuori Marx (1841-1844)

1840-luvun alku vielä yhdistymättömässä Saksassa oli lehdistösensuurin aikaa. Tällöin vielä parikymppinen Marx oli aikalaistensa yhteiskuntakriitikoiden kanssa ajamassa lehdistösensuurin poistamista. Marxille lehdistösensuurissa oli kysymys nimenomaan valtiollisen demokratian ongelmasta ja siitä, annettiinko kansalaisille vastuuta omasta elämästään ja elinympäristöstään. Nuori Marx ei suinkaan ollut yksin sensuuria vastustaessaan, vaan yleinen mielipide oli sananvapauden puolella. Marx oli itse kirjoitellut juttuja niihin lehtiin, jotka sensuuri lakkautti.

Nuori Marx oli radikaali demokraatti, joka kritisoi porvarillisen, demokraattisen yhteiskunnan

kansalaisia yleistävää luonnetta. Marxin mukaan porvarillinen yhteiskunta ei tehnyt eroa porvarin ja proletaarin välillä, vaan teoriassa kaikki ihmiset olivat porvarillisessa yhteiskunnassa saman arvoisia. Marx teki eron teorian ja käytännön välille, sillä hänen mielestään yhteiskunnalliset erot olivat tosiasia, joka valtion tulisi tunnustaa, eikä vain abstrahoida kaikkia kansalaisia yhdeksi poliittiseksi kansalaiseksi. Poliittinen valtio siis irrottaa ihmisen hänen kaikista riippuvuuksistaan ja näin ollen yksinkertaistaa liiaksi yhteiskunnallisia suhteita. Marxin mukaan tämä valtion ja kansalaisyhteiskunnan välinen ero oli ylitettävä, jotta kansalaisen asema parantuisi.

Saksalaisella filosofilla, G. W. F. Hegelillä oli suuri vaikutus nuoren Marxin yhteiskunnalliselle ajattelulle. Marxin valtiota kohtaan esittämä kritiikki oli samalla myös Hegeliä vastaan suunnattua kritiikkiä. Marx muokkasi Hegelin ajatuksia kahdelta osalta; toisaalta käsitystä uskonnosta ja siitä seuraavasta idealismin kieltämisestä; toisaalta käsitystä valtiosta ja siitä seuraavaa konservatiivisen autoritarismin kieltämisestä. Marx kritisoi Hegeliä myös yhteiskunnan oikeussuhteiden osalta. Marxin mukaan oikeussuhteet tuli käsittää materialistisista elinoloista riippuvaisiksi, eikä vain niistä itsestään tai ihmishengen yleisestä kehityksestä riippuvaisiksi, kuten Hegel asian näki.

Marx oli kiinnostunut juutalaisten asemasta yhteiskunnassa, koska hän itsekin oli juutalainen. Marx sovelsi abstraktin valtiokansalaisen käsitettä myös juutalaiskysymykseen. Marx tuli siihen tulokseen, että juutalaiset voisivat saavuttaa poliittisen oikeutensa, mitä heillä ei silloin ollut, vain luopumalla juutalaisuudestaan. Tämä johtui siitä, että jos juutalaisille myönnettäisiin kansalaisoikeudet, ne myönnettäisiin heille abstrakteina kansalaisia, eikä heidän tilanteensa huomioon ottaen juutalaisina. Näin nimenomaan kiellettäisiin heidän juutalaisuutensa. Kuten Gronow asian hyvin tiivistää: uskonnon vapaus ei ole vapautta uskosta, eikä omistuksen ja ammatinharjoittamisen vapaus ole vapautta omistuksesta.

Jo nuori Marx puhui kommunismin puolesta, vaikka hän erottelikin karkeat kommunistit ja tosi kommunistit toisistaan. Marxin mukaan karkeat kommunistit nostivat työläiset etuoikeutettuun asemaan, ja näin syrjivät kapitalisteja. Tosi kommunismi sen sijaan merkitsi Marxille sitä, että koko yhteiskuntarakennelma kumotaan (ei vain poliittinen rakennelma) ja koko ihmiskunta vapautetaan, eli ketään ei sorreta.

Vuonna 1844 Marx julkaisi teoksen Taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset. Teos oli Marxin ensimmäinen poliittisen taloustieteen kritiikki ja siinä hän määritteli peruskäsitteet; ihmisen vieraantumisen työstänsä, työnsä tuotteista ja omasta lajiolemuksestaan. Teoksesta näkyvät toisten Marxiin suuresti vaikuttaneiden yhteiskuntaklassikoiden Adam Smithin ja David Ricardon tuotokset ja niiden kritiikki (= poliittisen taloustieteen kritiikki). Marx syytti taloustiedettä siitä, ettei se lainkaan ymmärtänyt niitä lakeja, prosesseja ja käsitteitä, joiden puolesta se puhui.

Marx lähti siitä, että porvarillisen taloustieteen annettuna lähtökohtana oli yksityisomistus. Koska taloustiede ei enemmälti käsitellyt yksityisomistusta, Marx aloitti yksityisomistuksen käsitteen määrittelyllä. Yksityisomistuksen käsitteestä voitiin Marxin mukaan johtaa kaikki muut kansantaloustieteen keskeiset käsitteet ja kategoriat. Yksityisomistus oli Marxille sitä, että työntekijä ei enää koe työnsä tuotteita omikseen, vaan suhtautuu niihin kuin vieraisiin esineisiin. Vaikka itse työ kuuluu ihmiseen, niin sen tuotteet eivät kuulu. Tuloksena on siis kehäpäätelmä: työ on vieraantunutta yksityisomistuksen vallitessa ja yksityisomistus on tuosta työn vieraantumisesta.

Jukka Gronowin mukaan ratkaisevaa on kuitenkin se, että Marx sekä samaistaa että erottaa nämä kaksi käsitettä. Kaiken perimmäisenä on siis kysymys siitä, miten työntekijä itse näkee tuottamansa tuotteen; onko se olennainen osa hänen työtään, mikä taas on osa häntä itseään, vai onko se jotakin aivan hänestä ja hänen työstään vieraantunutta. Porvarillisessa talousjärjestelmässä työntekijät ovat työnsä tuotteista vieraantuneita. Näin ei kuitenkaan ole kaikkien muiden talousjärjestelmien (kuin porvarillisen ja kapitalistisen) kohdalla, ja tätä tarkoitetaan sillä, kun sanotaan, että Marx erottaa toisistaan vieraantumisen ja yksityisomistuksen käsitteet.

Marxin mukaan työläinen kokee tuottavansa jonkun toisen, siis kapitalistin, omaisuutta. Näin ollen työläinen itse tuottaa kapitalistien häneen kohdistaman herruuden. Nuorelle Marxille todellinen kommunismi merkitsi siis vieraantumisesta eroon pääsyä ja paluuta aikaan, jolloin työläinen vielä tunnisti oman työnsä tuotteet ja hallitsi niitä. Marx ei kuitenkaan tarkoittanut hallitsemisella yksityisomistusta, vaan sitä, että kaikki ihmiset yhdessä omistaisivat ja hallitsisivat töidensä tuotteita. Tällaisessa yhteiskunnassa ihmiset eivät ole toisilleen vieraita, vaan ihminen on ihmiselle ihminen. Marxille historiakin on vieraantumisen historiaa.

Lähteet:

Gronow, Jukka: Karl Marx -yksilön vieraantumisesta poliittisen taloustieteen kritiikkiin, teoksessa Sosiologian klassikot (Gronow, Noro ja Töttö),

Preston, P. W.: Development Theory, An Introduction. Blackwell Publishers, 1996.

Wheen, Francis: Karl Marx. Otavan kirjapaino, Keuruu 2000.

TIIVISTELMÄ

- Karl Marx oli preussilaisen, protestantiksi kääntyneen juutalaisen lakimiehen poika. Hän opiskeli useassa yliopistossa ja väitteli tohtoriksi Jenan yliopistosta vuonna 1841. 1840-luku oli levotonta aikaa kaikkialla Euroopassa ja Marx joutuikin muuttamaan useita kertoja radikaalien ajatusten takia. Lopulta hän asettui Englantiin, Lontooseen, jossa hän kirjoitti pääteoksensa, Pääoman, monet eri luonnokset.

- Marxin tuotannon tekee ongelmalliseksi se, että vain osa hänen tuotoksistaan julkaistiin hänen elinaikanaan ja se, että osan hänen teoksistaan viimeisteli julkaisukuntoon hänen ystävänsä Friedrich Engels. Marxistinen työväenliike ja esimerkiksi sosialistinen Neuvostoliitto omaksuivat siis vain pienen osan Marxin tuotannosta, sillä vasta toisen maailmansodan jälkeen on ollut julkaistuna suurin piirtein koko Marxin tuotanto. Todellinen Marxin koko tuotannon ymmärtäminen tuli mahdolliseksi vasta 1970-luvun akateemisen Marx-tutkimuksen myötä. Tällöin tutkimus oli ensimmäistä kertaa riippumatonta sekä työväenliikkeestä että sosialistisista maista ja koko Marxin tuotanto oli tutkittavissa. 1970-luvun akateeminen Marx-tutkimus jakoi Marxin tuotannon kolmeen toisistaan eroavaan vaiheeseen ja tämä jako pätee yhä.

Nuori Marx (1841-1844)

-Nuori Marx oli radikaali demokraatti, joka kritisoi porvarillisen, demokraattisen yhteiskunnan kansalaisia yleistävää luonnetta. Marxin mukaan valtion tulisi tunnustaa yhteiskunnalliset erot tosiasioina, eikä vain abstrahoida kaikkia kansalaisia yhdeksi poliittiseksi kansalaiseksi. Nuori Marx puhui myös yhteiskunnallisten vapauksien ja sensuurin poistamisen puolesta.

- Nuori Marx toi esille vieraantumisen käsitteensä. Marxin mukaan ihminen oli vieraantunut sekä itsestään, omasta työstänsä ja työnsä tuotteista. Tähän oli Marxin mukaan syynä yksityisomistus. Nuorelle Marxille todellinen kommunismi merkitsi vieraantumisesta eroon pääsyä ja paluuta aikaan, jolloin työläinen vielä tunnisti oman työnsä tuotteet ja hallitsi niitä. Hallinnalla Marx ei tarkoittanut yksityisomistusta, vaan sitä, että kaikki ihmiset hallitsisivat yhdessä töidensä tuotteita. Tällaisessa yhteiskunnassa ihmiset eivät olisi toisilleen vieraita. Ihmiskunta vapautettaisiin Nuoren Marxin mukaan kumoamalla koko yhteiskuntarakennelma, eikä vain poliittista rakennelmaa.